

החשדנות נמשכת: בין תסמונת סבר לבין התגובה הטורקית למלחמה בעזה

רמי דניאל וגליה לינדנשטראוס | 4 בפברואר, 2024

הסכם סבר, אשר נחתם ב-1920 בין האימפריה העות'מנית לקואליציה המנצחת במלחמת העולם הראשונה, נתפס בתודעה הציבורית הטורקית כהשפלה עמוקה, אשר יש לה השפעה מתמשכת על מדיניות החוץ של טורקיה. אף ש"חרפת סבר" נמחקה בעקבות הסכם לוזאן מ-1923, אשר תיקן והחליף את הסכם סבר, נוצרה בטורקיה מה שמכונה על ידי החוקרים "תסמונת סבר", הנוגעת לחשש הטורקי מפני כוונותיהם של כוחות זרים לפגוע בה, בין היתר דרך ניצול גורמים בתוך המדינה ובאזור. תסמונת סבר היא רק גורם אחד בין רבים המניעים את מדיניות החוץ הטורקית, אך היא נמצאת בבסיס חשדנות מתמשכת כלפי המערב ומשום שלעיתים היא מקבלת גם גוונים אנטישמיים, ממשיכה להשפיע על היחס של טורקיה לישראל. גם על רקע המלחמה הנוכחית ברצועת עזה, ניתן לפרש חלק מההתבטאויות החריפות של נשיא טורקיה נגד ישראל כיונקות מהיבטים הקשורים לתסמונת זו.

הסכם סבר, אשר נחתם ב-1920 בין האימפריה העות'מנית לקואליציה המנצחת במלחמת העולם הראשונה נתפס בתודעה הציבורית הטורקית כהשפלה עמוקה, אשר יש לה השפעה מתמשכת על מדיניות החוץ של טורקיה. אף ש"חרפת סבר" נמחקה בעקבות הסכם לוזאן מ-1923, אשר תיקן והחליף את הסכם סבר, נוצרה בטורקיה מה שמכונה על ידי החוקרים "תסמונת סבר", הנוגעת לחשש הטורקי מפני כוונותיהם של כוחות זרים לפגוע בה, בין היתר דרך ניצול גורמים בתוך המדינה ובאזור שיזיקו לה.

שורשי "תסמונת סבר"

הסכם סבר, אשר נחתם ב-1920 בין האימפריה העות'מנית לקואליציית מדינות ההסכמה במלחמת העולם הראשונה, היה מכה קשה לטורקים. למרות שהתנועה הלאומית הטורקית הצליחה לבטל אותו פחות משלוש שנים לאחר חתימתו, דרך ניצחונות בשטח וחתימת הסכם חדש, [השפעת זיכרון הסכם סבר על המנטליות הטורקית](#) לאורך המאה ה-20 ועד היום הינה משמעותית. לתסמונת סבר השלכות רבות, במדיניות הפנים הטורקית ובמדיניות החוץ של אנקרה, כולל ביחס של טורקיה כלפי ישראל.

בין הגורמים המרכזיים להסכם סבר הייתה [ההחלטה של העות'מנים ב-1914 להילחם לצד גרמניה ואוסטרו-הונגריה](#). במהלך המלחמה, הצבא העות'מני הצליח לבלום את הבריטים ואת הצרפתים בדרדנלים ולנצל את אירועי המהפכה הבולשביקית לטובתו בקווקז. אך בזירות אחרות הוא ספג תבוסות קשות, במיוחד במזרח התיכון, אשר גרמו לקריסה של המנגנונים הצבאיים והמדיניים באימפריה. הסכם הפסקת האש שנחתם בין נציגי האימפריה למנצחי המלחמה ב-1918 ביטא מציאות זו ואת השלכותיה של החלטת האימפריה לכרות ברית עם הצד המפסיד במלחמה. בין היתר, הוא יצר את התנאים לכיבוש חלקים מהאימפריה העות'מנית על ידי הבריטים, הצרפתים והיוונים.

הסכם סבר שיקף גם הוא את יחסי הכוחות השליליים מבחינת העות'מנים. תנאיו היו קשים עבור האימפריה – צרפת ובריטניה קיבלו את המחוזות הערבים שהיו חלק ממנה. ההסכם חזה הקמת מדינה ארמנית גדולה ואזור כורדי אוטונומי במזרח אנטוליה. במערב, יוון קיבלה שטחים בחלק האירופאי של טורקיה ובחוף המערבי שלה, סביב העיר סמירנה (איזמיר של היום). גם ביתר השטח, שבו אמורה הייתה להתקיים גרסה מצומצמת של האימפריה העות'מנית, השלטון העות'מני היה מוגבל. כך למשל, המצרים בין הים השחור לים התיכון הוגדרו כאזור בינלאומי מפורז וצרפת, בריטניה ואיטליה קיבלו אזורי השפעה רחבים באנטוליה.

[הסכם סבר לא השפיע רבות על המצב בשטח](#). מצד אחד, כיבוש חלקים מטורקיה על ידי כוחות זרים התחיל מייד אחרי הפסקת האש והסכם סבר רק אישר במסמך בינלאומי את המציאות בפועל. מצד שני, הממשלה העות'מנית אשר חתמה על אותו הסכם הייתה בעלת סמכות מוגבלת. מולה עלתה לאחר פלישת צבאות זרים לאדמה העות'מנית תנועה לאומית טורקית, אשר הובלה על ידי מוסטפה כמאל. אותה תנועה לאומית הציגה את עצמה ככוח המדיני הטורקי הבלעדי וסירבה להכיר בלגיטימיות הסכם סבר. אחרי סדרת ניצחונות נגד הצבאות הכובשים את טורקיה, הממשלה הטורקית הלאומית ביטלה את הסכם סבר בשטח והצליחה ב-1923 להביא לחתימה על הסכם אשר תיקן והחליף את סבר והגדיר את רוב הגבולות של טורקיה כפי שהם היום - הסכם לוזאן.¹

כבר בשנותיה הראשונות של הרפובליקה הטורקית, תחת שלטונו של מוסטפה כמאל אטאטורק, הסכם סבר סימל בנרטיב הרשמי הטורקי את נקודת השפל של האימפריה העות'מנית ואת הצורך בעמידה טורקית איתנה מול כוונות אימפריאליסטיות נגדה. עם השנים, מה שכוונה "תסמונת סבר" התגבש עם מאפיינים מדויקים יותר. "תסמונת סבר" היא החשש

¹ לאחר הסכם לוזאן התרחשו שני שינויים בלבד במסגרת המשפטית הקובעת את ריבונות טורקיה. ב-1936 נחתם הסכם מונטרה, המסדיר את סוגיית המצרים אשר נותרה פתוחה בהסכם לוזאן. ב-1939, לאחר מערכה דיפלומטית מול צרפת אשר שלטה אז על סוריה, טורקיה צירפה לשטחה את מחוז האטאי (או איסקנדרון), מה שהיווה את שינוי הגבולות האחרון בתולדות טורקיה עד היום.

הקיים בהנהגה ובזירה הפוליטית הטורקית שמעצמות מערביות² ישתפו פעולה עם שחקנים אזוריים, בתוך טורקיה ומחוצה לה, על מנת להשמיד את המדינה הטורקית.

המלחמה הקרה ושנות התשעים

במדיניות הפנים טורקית, חיבור סוגיות פנים וסוגיות חוץ דרך תסמונת סבר הקצין את עמדת האליטה הטורקית כלפי יריבים פנימיים, קרי האסלאם הפוליטי או [המיעוטים האתניים](#) אשר הוצגו כמשתפי פעולה עם כוחות זרים השואפים לפגוע בטורקיה. במדיניות החוץ הטורקית, תסמונת סבר [באה לידי ביטוי ביחס לסוגיות שונות לאחר מלחמת העולם השנייה](#).

הסכסוך בקפריסין בין הרוב היווני לבין המיעוט הטורקי, אשר נעשה הסוגיה החשובה ומעוררת הרגשות הרבה ביותר במדיניות החוץ הטורקית, פורש כהמחשה לקיומן של בריתות נגד אנקרה. הפעילות האמריקאית בהקשר זה חידדה את החששות המסורתיים הטורקים. ב-1964, כאשר המיעוט הטורקי סבל מתקיפות מצד הקהילה היוונית באי ואנקרה שקלה לפלוש לקפריסין, נשיא ארצות הברית, לינדון ג'ונסון, שלח לראש ממשלת טורקיה מכתב מאיים אשר בלם את התוכניות הטורקיות. עשור לאחר מכן, כאשר טורקיה פלשה לצפון קפריסין, במה שהיא הגדירה כ"מבצע שלום", וושינגטון הטילה על אנקרה אמברגו נשק. ההתנהלות האמריקאית בנושא קפריסין שכנעה את דעת הקהל הטורקית שהממשל האמריקאי תומך באויבי טורקיה במזרח הים התיכון. גם משבר [אימיה/קדאק](#) בים האגאי ב-1996 וההתנגדות הטורקית לרכישת מערכת ההגנה S-300 מרוסיה על ידי קפריסין [במשבר של 1997-1998](#) הבהירו מבחינת אנקרה שהיחסים עם יוון ועם היוונים הקפריסאים לא זו בלבד שעודם מתוחים, אלא גם עשויים להיות מנוצלים לרעה על ידי כוחות זרים נגד טורקיה.

תסמונת סבר השפיעה על התגובה הטורקית לעמדה המערבית בנושא [הטרור הארמני](#) ויותר מכך ביחס ל[טרור הכורדי](#). בסוף שנות ה-70 ובתחילת שנות ה-80 של המאה הקודמת פגעו ארגוני טרור ארמנים במטרות טורקיות ובעיקר בדיפלומטים טורקיים ברחבי העולם, בדרישה שאנקרה תכיר ברצח העם הארמני וכנקמה עליו. הממשלה ודעת הקהל הטורקית, אשר חשו אז תחת התקפה, הגיבו באופן שלילי ביותר לעובדה שבמקביל לפיגועים אלה החליטו ממשלות מערביות שונות להכיר ברצח העם הארמני. עיתוי זה הוכיח בעיני שחקנים פוליטיים טורקיים רבים את החיבור בין תנועות טרור וממשלות זרות במטרה לפגוע בלגיטימיות המדינה הטורקית.

בדומה, התמיכה אשר קיבלה המחתרת הכורדית, ה-PKK, הן מצד משטר אסד האב בשנות התשעים אשר אפשר למחבלים הכורדים לקבל מקלט בסוריה והן מצד תנועות פוליטיות רבות

² קיים ויכוח מסוים בספרות המחקרית ביחס להתאמת "תסמונת סבר" לרוסיה. היסטורית, ההאשמות הטורקיות במסגרת התסמונת הופנו בעיקר למדינות המערביות, גם כי רוסיה לא הייתה חלק מחותמי הסכם סבר המקורי וברית המועצות אפילו עזרה לתנועה הלאומיות הטורקית בשנותיה הראשונות. אחרים טוענים שברית המועצות הוכנסה גם היא לתסמונת סבר בזמן המלחמה הקרה, בשילוב התחרות ההיסטורית בין הרוסים והטורקים.

באירופה אשר ראו ב-PKK תנועת שחרור, נתפסה בטורקיה כהוכחה לקיומם של שיתופי פעולה מסוכנים בין כל אויבי טורקיה, בתקופה שבה הסכסוך עם הטרור הכורדי גבה מחיר כבד מהחברה הטורקית. מעבר לכך, העובדה שמנהיג ה-PKK [התחבא](#) בין היתר בבית השגריר היווני בקניה לפני שנתפס על ידי שירותי הביטחון הטורקים, היה אינדיקציה נוספת מבחינת הטורקים לניסיון לפגוע בשלמות הטריטוריאלית של טורקיה. מקרים אלה שימשו תחמושת גם למתנגדים להצטרפות טורקיה לאיחוד האירופי, שהיוותה נושא מרכזי בשיח הפוליטי של שנות התשעים של המאה הקודמת. מתנגדים אלה, אשר נמצאו בשתי קצוות הקשת הפוליטית באנקרה, הציגו כניסה טורקית לאיחוד כחלק מתוכנית כללית להחליש אותה.

מלחמת המפרץ הראשונה וגם מלחמת המפרץ השנייה נתפסו כגורמי פגיעה משמעותית בטורקיה, שמבחינת אנקרה לא קיבלה מענה מספק מצד שותפותיה בנאט"ו. שתי המלחמות הסבו לטורקיה הפסדים כלכליים ויצרו את התשתית לאוטונומיה הכורדית בצפון עיראק. אף שטורקיה פיתחה עם השנים יחסי עבודה קרובים עם האוטונומיה הכורדית בצפון עיראק, וספציפית עם [המפלגה הדמוקרטית הכורדית](#) (KDP), עדיין נותר החשש מפני כוונות העצמאות של ישות זו אשר יסכנו את טורקיה.

בכל הסוגיות האלה, "תסמונת סבר" היוותה גורם מעצב בתגובה הטורקית. מנהיגים טורקים הזכירו לאורך השנים את הסכם סבר כדי לגנות מדינות או ארגונים שהוצגו כפוגעים באינטרסים של טורקיה וכדי לתקוף יריבים פנימיים - מה ששימש גם דרך לגייס תמיכה בדעת הקהל הטורקית, שבה זיכרון סבר עדיין חי. במקרה הכורדי והארמני, פרשנים טורקים רבים משכו קו ישיר בין המצב בשנות ה-80 וה-90 לתוכניות הקיימות בהסכם סבר המקורי, עם האשמות נגד המערב בכך שהוא מנסה לקדם "סבר חדש".

עידן ארדואן

לאחר כניסתו של רג'פ טאיפ ארדואן לתפקיד ראש הממשלה ב-2003 ניכר שינוי מסוים, שניתן לפרש כחלק מהרצון של ארדואן למקם את עצמו נגד האליטה הכמאליסטית המסורתית, כולל הצבא, שבה "תסמונת סבר" הייתה גורם משפיע ביותר. טורקיה ביצעה שורה של רפורמות ליברליות במאמץ להתקבל כחברה באיחוד האירופי, וארדואן התחיל תהליך שלום עם הכורדים בתוך טורקיה, ואף עם הארמנים.

אך מאמץ זה ספג מכות קשות כבר בשלביו הראשונים: תקרית כיסוי ראשיהם של חיילים טורקים שהיו במשימה מיוחדת בצפון עיראק ביולי 2003 על ידי חיילים אמריקאים נרשמה בתודעה הציבורית הטורקית כהשפלה, [שקיבלה גם ביטוי](#) בהמשך בתרבות הפופולרית. מכה משמעותית נוספת הייתה אי-האשרור של תוכנית אנאן לאיחוד מחדש של קפריסין ב-2004 במשאל העם בצד היווני קפריסאי (וזאת לעומת הצד הטורקי קפריסאי שהצביע בעד) וקבלתה של הרפובליקה של קפריסין כחברה באיחוד האירופי, למרות שהסכסוך על גורל האי לא נפתר. מעבר לסוגיית קפריסין, באיחוד האירופי הייתה התנגדות נחרצת לקבלת טורקיה לשורות

הארגון ומנהיגים בולטים, דוגמת קאנצלרית גרמניה, אנגלה מרקל, ונשיא צרפת, ניקולא סרקוזי, התבטאו בזכות ["שותפות מיוחדת"](#) של טורקיה עם האיחוד האירופי אך כזו שאינה מהווה חברות מלאה. המלחמה בעיראק והטלת הערבית שהחלה ב-2011 הוסיפו גורמי מתח ליחסים בין טורקיה לארצות הברית, ומאמצי הפיוס שארדואן הוביל מול הכורדים הגיעו למבוי סתום.

ממד ההמשכיות בתקופת ארדואן ביחס ל"תסמונת סבר" הפך בולט יותר בשנים המאוחרות יותר של שלטונו, במיוחד לאחר שכרת ברית עם המפלגה הלאומנית בטורקיה, שבה המורשת הלאומנית במובנה המסורתי חזקה. ב-2021, בחגיגות לציון 98 שנים לחתימה על הסכם לוזאן [אמר](#) ארדואן שכאשר טורקיה תחגוג 100 בשנת 2023 היא "תהיה חזקה, עצמאית ומשגשגת יותר כלכלית, צבאית פוליטית ודיפלומטית", "שאנחנו ממשיכים להדוף את השאיפות הבוגדניות נגד האחדות והשלמות של מדינתנו", ו"הצלחות קריטיות בסוריה, לוב ובמזרח הים התיכון" הן הדוגמא המובהקת להגנה על זכויות ושלמות המדינה.

בהיבט הכורדי, כמו בתקופות קודמות יותר, תפיסת הממשלה הטורקית היא שיש גורמים חיצוניים שמעודדים את הכוונות האירדנטיות של הכורדים באזור, [שמסכנות](#) את טורקיה. גישה זו באה לידי ביטוי בהתנגדות הטורקית למשאל העם על עצמאות בחבל הכורדי האוטונומי בצפון עירק ב-2017, כמו גם בזעם על התמיכה המערבית, ובפרט האמריקאית, בשלוחה הסורית של המחתרת הכורדית, ה-YPG, אשר מקיימת קשרים גלויים עם המחתרת הכורדית PKK הפועלת בטורקיה. מי שנחשבו במערב מאז 2014 ככוחות הקרקעיים היעילים ביותר במלחמה בדאע"ש, נתפסים בטורקיה כלוחמי ארגון טרור שבבוא היום יכוון את פעולותיו מסוריה כנגד טורקיה, כפי שהתרחש בשנות התשעים של המאה הקודמת. גם ההקמה של הכוחות הדמוקרטיים הסוריים, ה-SDF, שכללו גורמים ערביים לצד כוחות ה-YPG, נתפסה כניסיון הונאה מערבי ולא כניסיון כן להתמודד עם החששות הביטחוניים של טורקיה.

בהקשר הפנימי, המסגור כארגון טרור את תנועת "השירות" של המטיף הדתי פטהוללה גולן, שהפכה [ליריבה מרה](#) של ארדואן מאז 2011, העובדה שגולן עצמו נמצא בגלות מרצון בארצות הברית מאז 1999, וכן ניסיון ההפיכה הצבאית הכושל ביולי 2016 אשר נטען שגולן הוביל, הביאו לכך שגורמים מערביים ובפרט ארצות הברית נתפסו [על ידי תומכי ארדואן](#) כאלו שעמדו מאחורי ניסיון ההפיכה. בזמן המתיחות בין טורקיה לאיחוד האמירויות, ארדואן גם האשים אותה במימון ניסיון ההפיכה. לכך יש להוסיף את ההאשמות בעלות הרמיזות האנטישמיות של ארדואן ביחס לקיומו של ["מאסטרמיינד"](#) שפועל נגד טורקיה ולקיומו של ["לובי הריבית"](#), שראה שטורקיה תחת ארדואן התחזקה יתר על המידה ולכן פועל להחלישה – מה שגרם לנשיא טורקיה בין היתר להתנגד להעלאת הריבית במדינה בתגובה להתגברות האינפלציה וכתוצאה מכך להיווצרותו של משבר כלכלי עמוק.

בנוסף, בתקופת ארדואן באה לידי ביטוי ההרחבה של "תסמונת סבר" גם לממד הימי בדוקטרינת 'המולדת הכחולה'. על פי דוקטרינת 'המולדת הכחולה' הגבולות הימיים לא פחות

חשובים מהגבולות היבשתיים. בבסיס הדוקטרינה נמצאת תפיסה כי על טורקיה לגלות נחישות בזירה הימית, שמא יעשו לה [הסכם סבר ימי](#). בהקשר זה חתימת הסכמי תיחום ימי בין מדינות שטורקיה ראתה כעיונות על בסיס עמדה מנוגדת לעמדת אנקרה, ויצירת פורום אנרגיה מזרח ים תיכני בלי טורקיה המחישו בעיני הטורקיים את הסכנה הקיימת בים. בעקבות אימוצה של דוקטרינה זו נקטה טורקיה מספר מהלכים מעוררי מחלוקת במזרח הים התיכון, כאשר [הבולט בהם](#) היה ההסכם לתיחום הגבולות הימיים בין טורקיה לבין ממשלת ההסכמה הלאומית בלוב, באופן שמתעלם בין היתר מהמשמעות של קיומו של האי כרתים לגבי תיחום המים הכלכליים של יוון.

לבסוף, בשנים האחרונות עלתה טענה שארדואן הינו נציג של תסמונת חדשה במדיניות החוץ הטורקית - תסמונת לוזאן. [תסמונת לוזאן](#) הינה גרסה מעודכנת של "תסמונת סבר" על בסיס שאיפותיו של ארדואן: האישיות - להיות ממשיך דרך של אטאטורק ואף מוצלח ממנו, אשר יהיה מסוגל להשיג עבור טורקיה יותר ממה שקיבלה בהסכם לוזאן; והלאומיות - לבסס את מעמדה של טורקיה כמעצמה אזורית ואף מעבר. במילים אחרות, גם ב"תסמונת לוזאן" יש התייחסות לכוונות הזדוניות של הכוחות הזרים, אך יש בה דגש רב יותר על היבטים "ניאו-עות'מניים".

קשה לפעמים להבחין האם "תסמונת סבר" היא מניע של ההתנהגות הטורקית, או נרטיב המשמש להצדקת החלטה שהתקבלה מסיבות אחרות. ארדואן, כפי שעשו מנהיגים טורקיים לפניו, הפגין יכולת לאמץ תפיסה גמישה של המצב האזורי ולהתאימה לצרכים הפרגמטיים של ממשלת טורקיה. אף ש"תסמונת סבר" בולטת ביחסה של טורקיה ליוון, ניכרת היכולת של אנקרה מעת לעת להתגבר על החששות ולנהל שיחות קרובות עם אתונה. כך למשל, המתיחות בין טורקיה ליוון הגיעה לנקודת שיא כאשר ארדואן הכריז במאי 2022 שראש ממשלת יוון, קיריאקוס מיצוטאקיס, [לא קיים מבחינתו](#) (התבטאות דומה השמיע ארדואן גם לגבי ראש ממשלת ישראל, בנימין [נתניהו](#) על רקע המלחמה ברצועת עזה), לאחר נאומו של מיצוטאקיס בפני שני בתי הקונגרס האמריקאי שבו רמז להתנגדותו למכירת מטוסי F-16 לטורקיה. בספטמבר 2022 אף איים ארדואן שכוחות צבא טורקים יכולים להגיע [לילה אחד](#) ולפלוש ליוון, ואחר כך חזר על איום זה בהתבטאויות נוספות (איום דומה השמיע ארדואן בהקשר של המלחמה בעזה, שלפיו טורקיה ["עשויה לדפוק על דלתה של ישראל לילה אחד"](#)). התמונה כמעט והתהפכה ב-2023, כאשר בעקבות הסיוע היווני לטורקיה אחרי שתי רעידות האדמה ההרסניות בפברואר אותה שנה החלה הפשרה ביחסים בין הצדדים, שהובילה לביקור נדיר של נשיא טורקיה באתונה בדצמבר 2023 ולהכרזה על [עידן חדש ביחסים](#). תופעות דומות נצפו גם במערכות יחסים של טורקיה עם מדינות נוספות. מאמצי נורמליזציה בין טורקיה למדינות באזור וביניהן מצרים, ערב הסעודית ואיחוד האמירויות, השפיעו רבות על הצגתם של מדינות אלה ומנהיגיהן בשיח ציבורי הטורקי. מהפכים מסוג זה מרמזים גם על ההיבט האינסטרומנטלי של "תסמונת סבר", לקידום האינטרסים של אנקרה.

ישראל ותסמונת סבר

לאור מקומה במזרח התיכון, קשריה החזקים עם ארצות הברית וכן תיאוריות הקונספירציה סביב השפעה סודית של היהודים אשר קיבלו הדים גם בטורקיה, הסיכוי ש"תסמונת סבר" תותאם להתייחסותה של טורקיה למדינת ישראל תמיד היה גבוה. לכן, אתגר אסטרטגי עבור ירושלים היה להימנע מלהיכלל בקבוצת השחקנים שביחס אליה מתבטאת הפרנויה הטורקית. לאורך ההיסטוריה של יחסי טורקיה-ישראל ניסתה ישראל להציג את עצמה כמדינה הידידותית ביותר כלפי טורקיה באזור ובכך למנף לטובתה את "תסמונת סבר". כך עזרה ישראל לקדם את האינטרסים של הטורקים בקפריסין בשנות ה-60, מול ברית יונית-ערבית ואדישות מערבית. בשנות ה-70 וה-80, הדיפלומטיה הישראלית התערבה לטובת טורקיה בווינגטון כדי לשכנע את הקונגרס למתן את אמברגו הנשק נגד אנקרה ולמנוע הכרה אמריקאית [ברצח העם הארמני](#). בשנות ה-90, תחושת הבדידות הטורקית הייתה גם חלון הזדמנויות עבור ישראל. בזמן שאנקרה ראתה את עצמה מוקפת [בשחקנים עוינים](#), במיוחד בסוגייה הכורדית, וחסרת תמיכה מערבית בין היתר בגלל סירוב ארצות הברית לשדרג את חיל האוויר הטורקי, ירושלים הציעה את עזרתה בשתי סוגיות אלה - מה שיצר את התשתית לעשור הטוב ביותר ביחסים בין שתי המדינות.

אך ב"תסמונת סבר" קיימים גם גורמים המשפיעים לרעה על יחסי טורקיה-ישראל, והשפעה זאת הורגשה במיוחד בשני העשורים האחרונים. לחוסר שביעות הרצון הטורקית מההסכמים בסוף מלחמת העולם הראשונה יש גם לעיתים נימות אנטישמיות, וישראל מוצגת לעתים קרובות כיורשת של אלה שרצו בזמנו לפרק את האימפריה העות'מנית. בנוסף, בשני הקצוות של הקשת הפוליטית הטורקית נטו לראות בישראל חלק מברית אנטי-טורקית, או מטעמים אימפריאליסטיים או כחלק ממלחמה נגד האסלאם.

בעשור השני של המאה ה-21, הנרטיבים נגד ישראל עם גוון של "תסמונת סבר" התחזקו ממספר סיבות. ראשית, עמדת הנשיא ארדואן כלפי ישראל ויכולתו להכתיב את השיח הציבורי במדינתו נתנו לגיטימציה להשמעת טענות קיצוניות ביותר כלפי ישראל. בנוסף, השנויים האזוריים בעשור האחרון פורשו באנקרה כהמשחת החששות הטורקיים. עם ההתקרבות בין ישראל לרפובליקה של קפריסין ויוון, הקמת פורום הגז של מזרח הים התיכון וחתימת 'הסכמי אברהם' (יוזמות אשר קיבלו תמיכה מארצות הברית והאיחוד האירופי), ישראל מצאה את עצמה כחלק מצירים שנתפסו באנקרה כעוינים לטורקיה, ותגובת הממשלה הטורקית הושפעה והוקצנה מ"תסמונת סבר" אשר מצאה בהתפתחויות אלה הוכחה לכאורה.

במהלך מלחמת "חרבות ברזל", בין יתר הביקורות שהשמיע לגבי ההתנהלות הישראלית במלחמה, התבטא ארדואן לגבי [כוונות התפשטות](#) של ישראל. גורמים טורקיים אחרים אף טענו שישראל שואפת לכבוש חלק מאדמת טורקיה. ניתן להבין ביקורת זו בין היתר על רקע "תסמונת

סבר". כך, אירועים באזור אינם נתפסים כאקראיים אלא גם כמכוונים כנגד טורקיה. אף התמיכה האמריקאית בישראל והעברת נושאות מטוסים לאזור בזמן המלחמה ברצועת עזה [לא נתפסת](#) כהרתעתית אלא כמעודדת פרובוקציות מול רוסיה ואיראן, אשר יפגעו בטורקיה, וכמאפשרת לישראל להתנהל ככל העולה על רוחה בעזה. טורקיה גם אינה מביעה התלהבות מהקואליציה הבינלאומית שמובילה ארצות הברית למאבק באיום החות"י על חופש השייט בים האדום, אף שגם אוניות [שיצאו מטורקיה](#) או עם [חברי צוות מטורקיה](#) נפגעו מהאיום החות"י.

תקריות בצפון עיראק שבהן נפלו חיילים טורקים בקרבות מול המחתרת הכורדית, ה-PKK, והעיתוי שלהן, בזמן המלחמה בעזה, גם הן יצרו הזדמנויות להאשמות נגד ישראל בכך שהיא תומכת בטרור הכורדי. ככל שנוצרו קשרים לאורך השנים בין הכורדים בצפון עיראק לישראל, חשוב לציין שאין קשר בין גורמים אלה, שהם אף שותפים של טורקיה, ל-PKK. לעומת זאת, המחתרת הכורדית בטורקיה שיתפה רבות פעולה עם פת"ח ותנועות פלסטיניות אחרות. למרות עובדות אלה עולות לעתים קרובות האשמות בשיח הציבורי הטורקי לפיהן ישראל והכורדים מתכננים להקים ביחד "ישראל גדולה" ו"כורדיסטן גדולה" במזרח התיכון על חשבון טורקיה, בתמיכת המערב, ותיאוריות קונספירציות על ציר CIA-מזסד-PKK. בינואר 2024, האשמות אלה שבו וצפו ותקיפות ה-PKK נגד הצבא הטורקי הוצגו כניסיון ישראלי-אמריקאי לנקום בטורקיה בגין תמיכתה בחמאס. נרטיב זה חזק את העוינות כלפי ישראל בחברה הטורקית.

סיכום

בעוד שלטורקיה יש מספר סוגיות ביטחוניות כבדות משקל שמטרידות אותה, "תסמונת סבר" והחשש המתמשך מכך שכוחות זרים עומדים להשמידה, הגביר את החשדנות הטורקית כלפי גורמים בינלאומיים והקשיח את עמדת אנקרה ביחס לסוגיות קריטיות במדיניות החוץ הטורקית, במה שתואר [כ"פרנויה" העומדת בלב התפיסה הבינלאומית הטורקית](#).

"תסמונת סבר" והשפעתה על המערכת הפוליטית הטורקית והשימוש בה במסגרת זו מהווים אתגר מורכב עבור ישראל. על פי מצב הרוח באנקרה, ישראל עלולה להיכלל ברשימת האויבים של טורקיה ולספוג ביקורת בגלל "תסמונת סבר". גם אם התסמונת לא מנעה התקרבות בין שתי הממשלות כאשר היו מעוניינות בכך, השפעתה על חלק גדול מהציבור הטורקי מהווה מכשול בדרך להתקרבות בין החברות. יותר מכך, גם כאשר ממשלת טורקיה מאמצת קו מתון יותר כלפי ישראל, השלכות "תסמונת סבר", לעתים בשילוב גורמים דוגמת אנטי-אימפריאליזם או אסלאם פוליטי, ממשיכות להשפיע על חלק מדעת הקהל ובכך יוצרות לחץ על הממשלה. כך נמצא כיום ארדואן יעד לביקורת [מצד האופוזיציה הטורקית](#) על כי הוא לא פועל באופן נחרץ מספיק נגד ישראל, למרות התבטאויותיו החריפות ביחס למלחמה בעזה. בזמן משברים, התפיסות המבוססות על "תסמונת סבר" הקצינו את העוינות כלפי ישראל בדעת הקהל הטורקית. מעטים הם הכלים הקיימים כדי להתמודד עם תופעה מעצבת זאת. כיוון שמדובר

בתסמונת המבוססת על רגשות ותיאוריות קונספירציה, קשה מאד לסתור אותה, גם כאשר, כמו בסוגייה הכורדית, העובדות ברורות ומפריכות את הטענות הטורקיות.

לכן, "תסמונת סבר" הינה גורם לרוב שלילי ביחסים בין טורקיה לישראל. ניסיונות מצד ירושלים לנצל אותה לטובתה התבררו לרוב כקצרי טווח, ושימוש בה נגד ישראל נעשה, לפחות בחלק מדעת הקהל הטורקית, באופן רציף, כך שלאורך השנים אותה תסמונת מילאה תפקיד שלילי יותר מאשר חיובי ביחסים בין טורקיה לישראל.

ביחס למלחמה בעזה והתגובה הטורקית למלחמה, תהיה זאת טעות להתעלם מהאמפטיה הכנה שחשים הטורקים למצבם של הפלסטינים וכן לממד הדתי שמאחורי התמיכה הנרחבת לפלסטינים בטורקיה ומצד ארדואן בפרט. לצד זאת, יש להוסיף לניתוח התגובה הטורקית למלחמה ובפרט ההתנגדות למהלכים האמריקאים ולתמיכת וושינגטון בישראל את החשדנות הטורקית המסורתית כלפי המערב וכן היבטים הקשורים למשבר ביחסים בין ארצות הברית לטורקיה בשנים האחרונות. את כל אלו לא ניתן להבין ללא הניתוח ההיסטורי של "תסמונת סבר".

עם זאת, תהיה זו טעות לבטל את כל החששות הביטחוניים של טורקיה כנובעים מ"תסמונת סבר" ומשכך אינם רציונליים. ראייה זאת אינה מתאימה למציאות שבה טורקיה גובלת באזורים שחלקם אינם יציבים ומתמודדת עם איומי טרור שונים לאורך השנים. בה בעת, הממד של "תסמונת סבר", כמו גם הרחבתו לתסמונת לוזאן, משפיע על השיקולים הטורקים ואף נעשה בו שימוש לצרכים פוליטיים פנימיים. היכולת של המערב – או של ישראל – להפריך לחלוטין את החשדנות הטורקית כלפיהם אינה קיימת, אך היו צעדים מערביים שלא נתנו מספיק משקל לצרכים הטורקים ולכן החמירו את הרגשות האנטי-מערביים ובפרט האנטי-אמריקאיים בטורקיה. פתרון נדרש הוא לשמור במודעות את האינטרסים של טורקיה ולנתב את המדיניות המערבית, כמו-גם הישראלית, כך שתתייחס (גם אם בסופו של דבר תהיה הכרעה שאינטרס אחר גובר) לזווית הטורקית.